Revista d'Etnologia de Catalunya _ Juliol 2012 _ Núm. 38

Beques 2010

«Abans era diferent...»

Un recorregut pels passadissos de la Casa de Beneficència de Tarragona

ipec

Mercedes González Minguillón

La Casa de Beneficència de Tarragona té una història, unes imatges, uns i unes protagonistes. Aquest article és conseqüència directa de l'observació i l'enregistrament, per a la seva posterior interpretació i anàlisi de les motivacions, circumstàncies i condicionants que es van esdevenir en diferents nivells (socioculturals, econòmics, sanitaris, etc.), al voltant del funcionament i de les característiques més determinants de la casa, en relació directa amb el context històric de cada moment, des dels anys cinquanta fins avui dia. A través de les dades d'arxiu, de les entrevistes etnogràfiques i de les fotografies, fem un recorregut pels passadissos de la casa: les escoles, la infermeria, la cuina, els dormitoris i, també, per les relacions humanes que sustentaven tot el recinte. Una etnografia que vol esdevenir un reconeixement a totes les persones grans i petites que van estar (o hi són a data d'avui) relacionades amb aquesta realitat social.

La «infància» es una construcció cultural, un concepte evolutiu en què intervenen factors de caràcter socioeconòmic, demogràfic, polític i moral que conformen i expressen actituds de caràcter psicosocial dels adults cap als nens i nenes (Bajo i Betrán, 1998). La infantesa (i també la vellesa) són grups socials en els quals es reflecteixen les representacions més importants d'una societat. La majoria dels valors ètics fonamentals, els significants, les ideologies o la cosmovisió d'un grup social són presents en els grups més vulnerables, on es pot detectar millor la consideració que es va tenir de tot allò.

Al llarg de la història la protecció de la infància s'ha posat de manifest de maneres diverses, tant des de l'àmbit públic com des del privat, des d'iniciatives personals com donacions, fins arribar a elaborar una marc legislatiu i unes mesures institucionals estructurades i gestionades pels poders públics (De Palma, 2006). Els motius d'aquesta protecció també han estat diversos i directament relacionats amb la realitat històrica i sociocultural del moment, així com les consideracions morals que es tinguessin de la infància i la maternitat en cada moment. La societat civil ha evolucionat cap a millores estructurals i econòmiques, però de vegades ens adonem que en qüestions ètiques i educatives l'evolució encara deixa bastant a desitjar. La vinculació maternofilial, l'actual diversitat cultural de convivència, així com les noves formes i estructures familiars, la realitat de mobilitat transnacional de les poblacions (i, per tant, dels infants) i la funció social de governs i d'administracions, són alguns dels factors que afecten directament la tasca d'adaptació constant que governs i administracions públiques fan

Panoràmica d'un dels dormitoris del pavelló de nens de la Casa de Beneficència de Tarragona, que esdevingué un dels llocs més significatius per als infants (1940-1950). ARXIU FOTOGRÀFIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

i han de continuar fent per mantenir una renovació integrada de les seves institucions.

En la majoria de les cases de beneficència, els principis morals, el funcionament i l'estructura organitzativa eren semblants tant a Catalunya com a tot el territori espanyol. El tema central d'aquest article és el testimoni directe de les persones entrevistades que han dotat de vida el marc teòric (d'una recerca mes àmplia), perquè han estat vinculades a la Casa de Beneficència de Tarragona. Les entrevistes ens permeten fer un important recorregut cronològic, que contribueix a omplir de significat la vessant històrica d'una realitat social concreta i contemporània. Els temes més rellevants són els següents: l'organització interna, els seus departaments i dependències, l'activitat educativa i formativa, l'atenció sanitària, els criteris i protocols d'ingrés i de baixa dels menors, i l'atenció del personal que hi treballava, entre d'altres. Ens hem centrat a fer aquest estudi, especialment de la Casa de Maternitat (com a referent històric) i dels departaments d'infants.

Agraïm totes i cadascuna de les persones que han aportat la seva informació en aquesta recerca, i especialment les persones que han confiat en nosaltres en el moment de fer les seves declaracions. Demanem disculpes si en algun cas hem entrat en espais i temps de vulnerabilitat personal. Agraïm així mateix les persones que han col·laborat amb la seves aportacions i que han facilitat l'accés als arxius i a les fonts documentals.

Menors abandonats i expòsits

Eren «expòsits» els menors considerats il·legítims, abandonats en un lloc públic o en una institució benèfica. També els nascuts a les cases de maternitat creades al segle XIX, específi-

cament dirigides a les mares solteres; aquests no eren reconeguts perquè eren trobats en néixer, o al poc temps de néixer eren abandonats o no tenien referent identitari dels progenitors (Vives, 1929). Una de les vies d'accés d'un infant a les institucions benèfiques era mitjançant els torns. El torn estava a la porta principal de les cases de beneficència, en contacte directe amb el carrer i funcionava les 24 hores del dia; quan es posava un nadó al torn es feia sonar la campana com a reclam de les germanes, i aleshores marxaven la mare, la llevadora o l'adult que l'havien portat. La persona de guàrdia feia girar el torn amb una palanca i el nadó quedava a l'interior de la Casa, protegit. El torn només s'utilitzava quan la Casa estava tancada i no hi havia cap persona responsable a la porta, o quan la mare volia mantenir l'anonimat del seu abandonament.

Amb el temps es va sacralitzar aquest acte i es va pensar que el fet de passar al nadó pel torn li atorgava una certa immunitat espiritual en convertir-lo en fill de la verge Maria. També a nivell social el nadó que entrava pel torn a la Casa obtenia un dret perpetu d'atenció assistencial, i és per això que alguns pares van arribar a fer que criatures de quatre i cinc anys passessin pel torn ungits d'oli. De vegades es feia durant les primeres hores de la nit i de la matinada, quan l'anonimat era garantit. Al llarg del segle xx el torn fou criticat com a factor que afavoria l'abandonament dels menors, però al mateix temps semblava necessari per evitar l'infanticidi[2]. Tanmateix, s'han trobat dades sobre els menors deixats a les portes de les cases particulars amb més recursos i, possiblement, com a estratègia per aconseguir una ràpida adopció del nadó. Una estratègia que podia servir també per reclamar el reconeixement dels fills engendrats fora del matrimoni amb homes socialment més acomodats.

La Casa de Maternitat de Tarragona

«La Casa de Maternidad es un establecimiento de beneficencia destinado, por una parte, a acoger a las mujeres en avanzado estado de gestación que, por su estado civil o por condiciones económicas, no pueden atender por ellas mismas o por medio de sus familiares, el alumbramiento de sus hijos; así como de cuidar de la crianza de los niños abandonados o expósitos [...]».

Reglament intern de 1943

En el primer Reglament intern de la Casa de Beneficència de Tarragona de 1872, es dedica un apartat diferenciat al funcionament de la Casa de Maternitat (articles 107-110). Segons consta en aquest reglament quedava prohibida l'entrada a qualsevol persona de la Casa que no tingués un càrrec relacionat amb els serveis de maternitat, així mateix es prohibia la sortida de les dones i els nadons de la Casa fins que estiguessin en condicions. Les primeres dades que hi ha a l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona dels expedients de la Casa de Maternitat daten de 1943. A la Memòria del 1973 de la Diputació, està documentat que hi havien nascut 123 nadons. Cap al final dels anys setanta, la maternitat es va tancar per manca d'adequació de les instal·lacions i el servei va passar a l'Hospital de Santa Tecla, en unes habitacions concertades on anava el mateix ginecòleg. Amb la consulta als Arxius de la Diputació, s'ha pogut accedir als esborranys del nou Reglament Intern presentats al president de la Diputació l'any 1943.

La Casa de Maternitat es dividia en dos departaments: el Departament Maternal i el Departament de Lactància. Podien sol·licitar l'ingrés al Departament Maternal les dones embarassades d'entre set i nou mesos, i en casos excepcionals, la Junta podia decidir anticipar l'ingrés de dones que tinguessin complicacions o malalties relacionades amb l'embaràs. Eren dones casades, solteres, vídues o separades dels seus marits, en estat de desemparament o dones que *«intenten con su internamiento ocultar su deshonra»* (Reglament intern de 1943) naturals de la província de Tarragona i que no tinguessin cap malaltia contagiosa. Aquestes condicions eren flexibles i, en definitiva, es procurava asil a qualsevol dona que ho necessités, ja que les circumstàncies podien ser molt variades, segons els arxius consultats. A vegades es feien ingressos d'urgència per diversos factors. Podia ser per malaltia de la dona amb risc per al nadó, per estar gairebé de part, o per avortament natural, en cas que fos una dona soltera i pobre. Així mateix s'atenia d'urgència les dones solteres en avançat estat de gestació, que venien d'altres ciutats o províncies per amagar el seu embaràs. Tanmateix ingressaven dones casades amb treballadors de la Casa de Beneficència, o arribaven sol·licituds des de la presó a petició del jutjat de primera instància. També podien afiliar-se les dones que es consideraven transeünts (aquelles en situació de pobresa que no estaven domiciliades a la ciutat o pobles de la província i que es trobessin de pas a la ciutat) o indigents.

Destaquen expedients amb notes referides a la condició del que es considerava una *maternitat il·lícita o vergonyosa*: *«Encontrándose próxima a dar a luz [nom] soltera, acogida en el convento de las Hermanas Oblatas de esta capital y a fin de ocultar su deshonra y el escándalo entre sus compañeras del Asilo, he dispuesto el ingreso inmediato en la Sala de Maternidad de la Casa de Beneficencia al objeto de dar a luz [...]»* (expedient de 1949; Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona). O el cas d'una prostituta, que juntament amb l'informe de la llevadora, ingressa per sol·licitud del Patronat de Protecció a la Dona després de rebre una denúncia d'un Ajuntament de la ciutat:

«[...] se halla embarazada fruto de sus relaciones ilícitas con un hombre al parecer casado y con objeto de evitar el escándalo que se producirá en el pueblo en el caso de que diera a luz allí; suplicaba la implicación del Patronato a fin de evitar que continúe el escándalo y el mal ejemplo en la referida población [...] que la misión del Patronato es velar por la moralidad de la mujer, debiendo significarle que por estar sometida a la vigilancia de este Patronato no podrá recobrar su libertad sin previo conocimiento del referido organismo».
(EXPEDIENT DE 1957; ARXIU HISTÒRIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA)

Cap als anys setanta es van trobar els primers informes signats per una assistent social, que sol·licitava l'ingrés d'una dona i d'un menor a la *Residencia Nuestra Señora de las Mercedes*.

«[...] separada del marido por malos tratos [...] ausencias del hogar y embriaguez. La Parroquia provee de ropa y alimentos a la madre y a un hijo menor. [...] Se solicita el ingreso del niño en la Residencia de las Mercedes y de la madre en la Sala de Maternidad de la misma Casa [...]».
(EXPEDIENT DE 1965; ARXIU HISTÒRIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA)

Respecte a com eren els protocols d'ingrés específics per a la Casa de Maternitat, als arxius hem trobat que hi havia circumstàncies diverses, però que existia una normativa generalitzada per a la presentació de la sol·licitud d'ingrés. Les sol·licituds es podien rebre des dels ajuntaments, per l'ingrés de dones que estaven incloses al Padró de Famílies Pobres de la Beneficència Municipal o al Padró de Beneficència de la ciutat. Moltes vegades era el metge o el capellà del poble corresponent els que feien les instàncies i les declaracions en favor de les dones: *«[...] por su estado de pobreza requiere su internamiento en un centro benéfico a objeto de dar a luz [...]»* o *«[...] mujer casada, con tres hijos, asiste a misa los domingos y su esposo trabaja eventuelmente [...]»;* (expedients de 1955; Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona).

Tanmateix i bastant sovint, s'han trobat expedients d'inscripció de dones de guàrdies civils. La sol·licitud es feia des de la *Secretaría Local de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S,* i s'acompanyava de diversos certificats: certificat de béns, de matrimoni o mèdic segons el qual es declarava no patir malalties contagioses; i una declaració de la quantitat que es percebia com a salari o pensió del marit. També es considerava l'ingrés de dones i/o vídues de militars i soldats. En una de les entrevistes amb una de les germanes que vivia a la Casa, ens va explicar que allà coincidien sovint dones o filles de guàrdies civils i dones o filles de gitanos, i que tenien un tracte del tot correcte, la qual cosa sorprenia ateses les condicions d'enfrontaments habituals.

A la Sala de Maternitat els parts eren atesos per les llevadores, que feien torns durant les 24 hores del dia, i pel ginecòleg que era avisat en el moment precís en cas necessari. Una vegada havia nascut el nadó, la mare podia restar-hi un període de temps comprès entre quatre dies i tres mesos. Quan la mare reconeixia el seu fill com a fill natural, el registrava abans d'emportar-se'l. En cas que la mare no reconegués el nadó, aquest podia ser donat a didatge i la mare havia de restar a la Casa treballant durant un mínim de tres mesos. Existien alguns casos en que la permanència es prolongava per estades retribuïdes o per problemes produïts pel part o el postpart. El sentit d'aquestes estades era el de facilitar la supervivència dels nadons i afavorir l'esperança que les mares no abandonessin els seus fills a la Casa. Quan no hi havia el reconeixement per part de la mare i aquesta marxava, el nadó era considerat expòsit però, fins i tot en aquestes circumstancies, una mare podia dirigir-se a la Junta per reclamar-lo, després d'un cert temps, presentant documentació i proves per acreditar la seva maternitat. Llavors, el nadó deixava de ser expòsit i perdia totes les consideracions legals de tal circumstància. Els nadons eren retornats sempre després de ser batejats.

Respecte a les aportacions que es feien en concepte de pensió-ajuda per restar ingressades a la Casa, també hi havia una complexa normativa segons una extensa varietat de circumstàncies. Aquestes quantitats eren variables; per exemple, vam trobar que des de l'any 1945 es pagaven 5,50 pessetes, fins a l'any 1966, que se'n pagaven 600. Segons les nostres consultes als arxius, a mesura que les situacions socioeconòmiques i sociofamiliars canviaven amb els anys, les pautes i normatives estipulades s'hi anaven adaptant. En principi les estades eren gratuïtes per a totes les dones que estiguessin al Padró de Beneficència del municipi de la seva residència habitual o per a les que justificaven l'estat d'indigència total. Les dones casades que no reunien les condicions anteriors, havien d'aportar una pensió en concepte d'ajuda durant la seva permanència a la Casa, equivalent a la meitat del salari del marit; aquesta aportació es podia reduir si hi havia fills del matrimoni que visquessin al domicili familiar i no estiguessin treballant. Les dones vídues o solteres podien acollir-se al benefici de pobresa i prestar els seus serveis com a ames del Departament de Lactància, durant dos mesos a partir de la data d'alta del Departament Maternal. Segons les xifres que s'han recopilat al llarg de la consulta de diversos expedients, no hi havia només un criteri per modificar la quantitat de la pensió-ajuda.

El baptisme dels nadons i menors que ingressaven a la Casa era una condició prioritària. Les circumstàncies en què es batejaven els nens i nenes eren diverses. Segons els *Llibres Sacramentals de Baptisme* de l'Arquebisbat de Tarragona, als registres consultats, moltes vegades no-

Revista d'Etnologia de Catalunya _ Juliol 2012 _ Núm. 38

Unes altres dependències de la Casa eren els menjadors, un al pavelló de nens i un altre al de nenes, com el de la imatge. Les nenes i els nens eren ateses per les germanes (1940-1950). ARXIU FOTOGRÀFIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

més es coneixia la data i l'hora del naixement dels nadons que provenien de la Casa de Maternitat, el nom de la mare i dels avis materns. A vegades, al registre de baptisme, s'esmena l'existència d'una nota amb l'edat aproximada, així com la persona que l'hi portava, que li explicava algun altre factor de més. Una partida de baptisme de 1897 fa referència a un nen que va ser trobat abandonat als carrers de Reus i portat per una dona a la Casa de Maternitat. En aquestes situacions es posava una nota al *Butlletí Oficial* per fer una crida als familiars i demanar-los comparèixer, però en la majoria dels casos no reclamava ningú el menor i passava a ser expòsit.

Als arxius consultats s'han trobat registres de baptisme en els quals els nadons eren batejats per les germanes de la caritat, per les llevadores o fins i tot pel metge, en tractar-se de casos d'urgència i perill de mort. En algunes ocasions, aquests batejos eren ratificats després pel mossèn. Alguns d'aquests nadons morien poc després i al registre figuren sense nom: «*Sor* [nom de la germana de la Caritat] *bautizó privadamente a un feto-varón. Falleció sin que pudiera ser llevado a la iglesia para umplir las ceremonias [...]»;* (registre de 1933; Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona). «*En la Casa de Maternidad nació un niño el cual por haberse encontrado en peligro inminente de muerte ha sido bautizado privadamente por la comadrona* [nom] *a quien por ser persona veraz e instruida en la materia di fe y por valido el bautismo, y habiendo sobrevivido, yo el capellán de la misma he bautizado solemnemente [...]»;* (registre de 1927; Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona). «*[...] el médico Dr.* [nom del metge] *administró privadamente en peligro de muerte el bautismo a un feto-hembra nacido en la clinica Maternal de la Casa de Provincial de Beneficencia. No hubo lugar a cumplir las ceremonias [...]»;* (registre de1957; Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona). En la majoria dels registres consultats apareix l'anotació dels padrins. En algunes d'aquestes notes, es repeteixen els noms de les dones que figuren com a padrines; en d'altres, s'especifica que residien a la mateixa Casa. Podia tractar-se de dides, llevadores o dones vídues benefactores adinerades de la ciutat que apadrinaven els nadons durant el primer baptisme. Per exemple, la família Solé Guash, segons dades dels arxius, sembla que actuava com a protectora dels menors de la beneficència com a afillats o com a padrins per relació directa amb les famílies biològiques.

A continuació es presenten algunes dades sobre els ingressos de dones a la Casa de Maternitat, que s'han obtingut de la consulta i del recompte manual dels expedients, per tant, sabem que és possible el marge d'error. Als expedients consultats fins a l'any 1954, l'ingrés figura a la Sala de Maternitat de la Casa de Beneficència; a partir del 1954 canvia el nom i l'ingrés es fa a la Clínica Maternal Nostra Sra. del Claustre.

Tanmateix presentem una taula d'elaboració pròpia on hem seleccionat les dades de les dones ingressades i els parts de l'últim període de la Casa de Maternitat:

Metodologia de recerca

El pes específic de la metodologia etnogràfica utilitzada en aquesta recerca recau sobre les entrevistes i la seva posterior anàlisi per obtenir els resultats fonamentals envers els objectius

i l'estat de la qüestió o el marc teòric. En considerar l'anàlisi de les entrevistes realitzades, es vol ressaltar allò més significatiu, tant pels temes tractats com per l'actitud de les persones davant els temes. S'ha fet la selecció de persones vinculades a la Casa en diferents àmbits: gestió, educació o sanitat, entre d'altres; mitjançant els contactes de la mateixa investigadora i d'altres que han sorgit amb la tècnica de «bola de neu». La localització i selecció han estat tasques delicades per al tema que és objecte d'estudi. Algunes d'aquestes persones, després d'un primer contacte telefònic, han preferit no fer l'entrevista; d'altres no han estat localitzades encara que se'n tenien algunes dades de referència; fins i tot, a algú se li ha fet una entrevista informal sense enregistrament. Així mateix, en alguns casos, els informants han volgut mantenir l'anonimat o han utilitzat pseudònims; en tots els casos s'ha respectat el desig explícit de no fer públiques les dades més íntimes o compromeses. Finalment, s'han pogut realitzar set entrevistes, enregistrades i amb la seva corresponent transcripció literal. La cronologia de la informació de les entrevistes fa un recorregut des dels anys cinquanta fins avui dia[3].

Els temes triats han estat seleccionats arran de la construcció dels discursos dels informants, això vol dir que no es té informació de totes les dates i tots ls temes. De cada tema fem el recorregut cronològic des dels anys cinquanta fins avui dia, respectant la construcció temporal que cadascú ha fet dels seus records. Això vol dir que les dades enregistrades poden no coincidir exactament amb les dates reals, encara que segons hem comprovat, s'aproximen bastant. Algunes de les entrevistes són en castellà i s'ha respectat la transcripció literal per respecte dels informants.

Un recorregut pels passadissos de la Casa

La realitat social de la segona meitat del segle xx, amb relació a la beneficència, es veu reflectida en alguns dels arguments dels informants a través de diferents temàtiques. Els motius d'ingrés a la Casa des del final dels anys seixanta eren principalment socioeconòmics. Per als protocols d'ingrés es tenien pautes que facilitaven el control de les dades, els processos d'altes i baixes, la facturació i les contractacions de personal. Els ingressos dels infants i de les mares podien ser derivats per la Comissió, derivats de la Junta Provincial de Protecció de Menors, del Tribunal Tutelar de Menors o per ordre judicial quan eren casos mes greus. En tots casos hi havia una notificació a la Diputació i un acord posterior.

Una de les informants com a auxiliar administrativa d'aquella època recorda part del seu treball.

«Els expòsits venien per decisió de la pròpia mare que l'hi portava, o per abandonament, les maternals ingressaven per acord de la comissió perquè no tenien cap altre lloc i la Diputació decidia si pagaven o no les taxes per dia, depenent de les condicions econòmiques. Les maternals també ingressaven per urgència a donar a llum i es trucava el metge o la llevadora, aquestes normalment no pagaven, [...] o també ingressaven com a transeünts. En tots aquest casos es pagaven unes taxes diàries, nosaltres marcàvem els dies que havien estat i feien l'ingrés a la Diputació».
(AUXILIAR, 1969-1975)

Cap a mitja dècada dels anys setanta, quan un menor ingressava o naixia un nadó a la Casa, s'obria una fitxa i el expedient on s'especificava el motiu de l'ingrés. El temps d'estada allà depenia dels casos, de vegades eren ingressos temporals de sis mesos com a màxim per motius d'incapacitat temporal per tenir cura dels menors i es treballava amb les famílies fins que se'ls donava de baixa, o podien ser ingressos més llargs per problemàtiques socials i econòmiques més complexes de la família. La mateixa auxiliar ens recorda els protocols de baixa dels menors i llurs mares: «Quan marxava un nen, la Junta o el Tribunal enviava una notificació a la Casa i venia la mare o el pare amb un policia a recollir-lo; de la mateixa manera, també hi havia reingressos que podien ser al cap d'uns mesos o d'anys, o de germans i familiars».

Actualment els motius d'ingrés han canviat en relació directa amb els canvis socioculturals de la societat. Un menor (tant si es un nadó, un/a nen/a o un/a jove) pot ingressar al Centre d'Acollida per diversos situacions, normalment quan es considera que pot estar en condició de «desemparament» (casos d'abandonament, toxicomanies o maltractaments, entre d'altres). Tanmateix es fan ingressos per motius de guarda sense retirada de tutela, o per renuncia voluntària de maternitat. Quan hi ha una retirada de tutela, l'ingrés del menor pot ser per via ordinària o extraordinària. La via ordinària ve per un seguiment dels estudis que fan els EAIAS territorials. Es pot detectar o preveure una situació de desemparament o maltractament mitjançant l'escola o la llar d'infants, els serveis socials o el pediatra, que posen en coneixement una situació considerada irregular susceptible d'observar. Quan es fa el seguiment i es decideix l'ingrés al centre hi ha una comunicació a direc-

TAULA 1

Registre de dones ingressades a la Casa de Maternitat 1943-1960

ANY	1943	1945	1950	1955*	1960	1965	1966
Dones	179	101	210	66	76	28	41

FONT: ARXIU HISTÒRIC DIPUTACIÓ DE TARRAGONA. ELABORACIÓ PRÒPIA

ció. La retirada poden fer-la els mossos d'esquadra o les educadores que van a recollir el menor a la DGAIA o al mateix hospital. Per via extraordinària o d'urgència, el menor ingressa per ordre de fiscalia en detectar una situació de risc, un abandonament o una denúncia concreta; llavors es fa una retirada i un ingrés urgent. Tanmateix es donen situacions de renúncies voluntàries o de mares adolescents que ingressen juntament amb el seu nadó, tal com ens explica aquesta informant:

«Hi ha hagut casos en què ens han vingut de manera voluntària mares amb nens i nenes per ingressar al centre, normalment són mares solteres amb una situació difícil o per manca de recursos, que s'han vist obligades a donar el seu fill/a. [...] Hi ha casos d'adolescents que havien estat ingressades, havien marxat i havien tornat a ingressar com a mares adolescents amb el seu fill; el fill ingressava a la Llar Llevant i la mare, a la llar de noies adolescents... amb totes les conseqüències que pot portar la separació de la mare i el fill... En aquests casos normalment es programen les hores en què la mare ha d'estar amb el seu fill».
(EDUCADORA/COORDINADORA; 2003-2011).

Els processos de vinculació i desvinculació dels infants d'acollida a la Casa de Beneficència ha estat una de les temàtiques assenyalades especialment pels informants. Abandonar la família biològica i adaptar-se a una nou mode de vida, es un procés molt significatiu per a un infant: la relació amb els germans i germanes, les relacions amb els nous adults de referència i amb els espais. Hem recollit el record de les informants, construït amb el temps des de la mirada de l'adult. En aquest cas va ser l'ambient de la casa i la relació de dedicació i d'estimació de certes persones que han dibuixat els records:

«Cuando llegamos a la Casa de Beneficencia nos llevaron a una habitación llena de juguetes, la presentación fue bonita pero nos asustó mucho la grandeza de los pasillos, nos enseñaron todo y recuerdo sobre todo el silencio del comedor. No tengo mal recuerdo, algo más de tristeza por la noche en aquellas habitaciones tan grandes, yo tenía añoranza. Nos separaron a los tres hermanos por la edad, yo iba a vigilar a mi hermana a ver si estaba bien, dormía en la habitación de "las meonas" que así la llamaban, el pequeño ingresó en lactancia, yo dormía en la habitación de las mayores. Las estancias estaban cerradas pero ellas [les germanes] se avisaban y en lactancia ya me esperaban cuando iba a ver a mi hermano».
(NENA INTERNA; «SOLET» 1970-1975).

«Els nens eren *lo* més feliços que podien ser, les cuidadores tenien cura d'ells en l'aspecte psíquic, això no pot substituir una mare, naturalment no hi ha millor estimulador que tenir una persona que tingui cura d'ells moment a moment; millor no haver estat allà, però estaven estimulats i bé».
(METGE; 1980-2004).

En l'actualitat les diferents maneres de dur a terme l'ingrés dels menors al Centre, comporta reaccions i conseqüències que afecten d'una o altra manera l'infant. Atesa la reconeguda importància d'aquest moments, a les llars infantils es procura tenir cada vegada més cura dels períodes d'adaptació dels menors que ingressen a les diferents llars. Segons la informació rebuda a les entrevistes les educadores coincideixen en què, per a totes les edats, es un procés dur i difícil. El període d'adaptació inicial és un període molt important d'observació per veure la vinculació amb els adults de referència, les pors, la demanda afectiva, és a dir, la manera que té l'infant de viure la vinculació i la desvinculació, tal com explica una educadora:

«Les primeres atencions bàsiques d'alimentació i d'higiene són molt importants, es mostra la casa i els altres nens i nenes. Es tracta de respectar al màxim la sensibilitat del nadó o del nen/a i l'estat emocional, aquest període d'observació, si es fa bé i amb temps, aporta moltes dades a la tutora».
(EDUCADORA/COORDINADORA; 2003-2011).

Des de la mirada infantil les rutines es convertien en part imprescindible de les dinàmiques quotidianes de la Casa, així com referents d'ordre, educació en valors i disciplina, tal com recorden dos de les informants:

«Había la zona de niños y la zona de niñas y estaba prohibido juntarse, recuerdo que cuando se subía a las habitaciones una hermana se ponía delante de la puerta de cristal para que no pudieran mirar cuando subíamos por la escalera. En el patio podíamos estar juntos pero no queríamos, había mucha vigilancia, nos tenían muy controladas. Por la mañana, se hacía la cama y el aseo, recuerdo las picas grandes y cada una teníamos un cajón con nuestras cosas, en el comedor nuestro sitio y silencio, la escuela, la costura, rezar [...]».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«A veces nos castigaban a secar los tenedores, las cucharas o a limpiar los zapatos que era divertido porque lo hacíamos por la noche y mientras hablabas con las amigas. También alguna vez era quedarse sin cinta en el pelo para el domingo, pero el castigo más fuerte era cortarte el pelo si te escapabas, otras veces era quedarse sin televisión o sin postre».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Actualment, l'organització de les rutines especialment per als menors més petits són d'especial importància en els espais de convivència per mantenir el seu ordre intern i afavorir el seu desenvolupament emocional, evitant l'estrès emocional. Avui, a les llars amb pautes de funcionament quotidià, es procura mantenir un ordre intern el més semblant possible a una llar familiar. Mal-

grat això es donen força circumstàncies en què no és possible, normalment per manca d'atenció individualitzada.

Els espais de la Casa, com els dormitoris, eren llocs molt significatius per als infants, tal com resulta a les llars familiars habituals, perquè son espais d'intimitat on les emocions són més vulnerables. L'ambient dels menjadors i el propi menjar també són recordats amb especial detall:

«Altres dependències de la Casa eren els menjadors, n'hi havia un al pavelló de nens i un altre al de nenes, els dormitoris que hi havia eren uns tres o quatre dormitoris de nens i quatre dormitoris de nenes; dos dormitoris per als menors de quatre anys amb una galeria i una sala de jocs. Tenien personal que els atenien, una sala de bressols, una sala de zero a dos anys amb llitets i un espai per quan començaven a caminar».
(AUXILIAR, 1969-1975).

«El desayuno de verano eran bandejas enormes de ensalada con tomate y leche blanca, se hacía en ollas industriales, verdura, pescado azul…, recuerdo que me gustaba pero me daba alergia [...] y estofados de carne. La merienda, casi siempre era una manzana, a veces un trozo de pan, cuando nos lavábamos las manos nos poníamos a la fila para cenar, casi siempre había sopa de caldo y arroz blanco».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«Las habitaciones eran muy grandes, con unas cien camas, otra con cincuenta por lo menos y la de las meonas, las camas eran (parecían) muy grandes. La zona de lactancia era muy bonita, con cunitas, muchos colores, decorada como una habitación de niños. Los comedores eran grandes, cada una teníamos nuestro sitio, no nos cambiábamos de sitio pero a veces sí y pedíamos permiso a las hermanas».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Altres espais com la cuina o la bugaderia són evocats com a llocs on es vivien situacions més familiars, encara que fossin molt amplis i impersonals. En general no tots els espais de la Casa eren accessibles als menors, així doncs, quan es tenia ocasió d'anar-hi es considerava especial. Al final dels anys cinquanta, una informant recorda la participació en les tasques de la cuina. Als anys setanta, l'accés al que es coneixia com a *guardarropía* també forma part dels records d'infància d'alguna de les informants.

«En la cocina, las mayores con doce años, dos cada domingo... íbamos a la cocina a hacer huevos fritos para toda la Casa; las cocineras nos recibían con agrado y nos enseñaban, la sartén era grande, cuando terminábamos nos daban chocolate, quesito o algo más especial».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«En la lavandería nos llevaban para enseñarnos a planchar, en el guardarropía había ropa para salir a la calle cuando íbamos solas con alguna familia; allí nos llevaban para probarnos la ropa».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Tanmateix hi havia un forn de pa i una pastisseria amb dos forners; també un sabater que arreglava les sabates dels nens i les nenes i que venia cada cert temps, quan els calia. El barber venia tres vegades a la setmana.

Respecte a l'organigrama intern i al personal que hi treballava podem parlar, per una banda, de tot el personal relacionat amb la cura dels infants i les dones, i per l'altra, del personal de suport a la casa; malgrat això, aquesta diferència no ha estat gaire definida fins fa poc temps. Les tasques i l'especialització professional han anat evolucionant; hem pogut reconstruir relativament el procés de canvi des dels anys cinquanta en què la Comunitat de Germanes de San Vicent de Paül era qui ho portava gairebé tot, fins que a poc a poc es van anar incorporant professionals de l'educació social. Les Filles de la Caritat de San Vicent de Paül contaven amb un reglament especial, que data de l'any 1640, per a les germanes que s'ocupaven dels nens i nenes expòsits. En aquest reglament apareixen normatives relatives a la vida quotidiana, respecte als horaris de la casa, la higiene i l'oració, així com respecte als aspectes educatius i de comportament moral, la disciplina, l'ús dels

TAULA 2

Dones assistides a la Clínica Maternal "Nuestra Señora del Claustro"

SOLTERES	CASADES	VÍDUES	**TOTAL**	MENORS DE 20 ANYS	DE 20 A 29 ANYS	DE 30 A 39 ANYS	DE 40 A 49 ANYS	DE 50 I MES
19	56	1	**76**	8	45	18	5	-

Naixements durant l'any 1971

Nº DE PARTS	NASCUTS VIUS	NASCUTS MORTS	NORMALS	DISTOCICS	FILIACIÓ RECONEGUDA	EXPÒSITS
64	36 nenes 26 nens	1 nena 1 nen	53	11	58	7

FONT: ARXIU HISTÒRIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA. MEMÒRIA D'ACTIVITATS RESIDÈNCIA "NUESTRA SEÑORA DE LAS MERCEDES" 1971. ELABORACIÓ PRÒPIA

espais, l'alimentació o la salut; en alguns punts era especialment estricte.

La menció a la feina de la Comunitat de Germanes de St. Vicent de Paül ha estat present en gairebé totes les entrevistes realitzades. Segons ens explica sor Montserrat, als anys cinquanta, eren unes 25 germanes a la Casa, entre l'atenció als pavellons d'ancians, als de nens i nenes, i la dedicació especial a la Casa de Maternitat. L'atenció que rebien els menors per part de les germanes és recordada amb especial estima per part d'algunes informants:

«Recuerdo las hermanas... Sor Montserrat era enfermera, primero estaba con ancianos y después pasó a lactancia. Sor Milagros estaba en maternidad, asistía los partos y sor Mª Paz en maternidad ayudaba a sor Milagros, después cuando quitaron maternidad pasó a estar con los bebés [...], después sor Julita y sor Ascensión. Sor María y sor Rosa estaban en la cocina; sor Cecilia era maestra; sor Casilda nos hacía clase y labores, a través del sistema Martín de costura con título de modistas; sor Consuelo también nos hacía labores y clases de comercio, que eran nociones de administrativo, taquigrafía, mecanografía. [...] Sor Trinidad de joven era maestra, después de estar en párvulos estaba con los bebés y sor Rosario nos daba música».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«Ellas eran muy atentas, recuerdo que algunas cambiaban de tarea, pero siempre estaba sor Montserrat con los lactantes, Sor María en la cocina; yo era la preferida de sor Pilar, eran muy buenas con nosotras... Alguna vez se tenían que poner más rígidas, era normal. [...] Sor Pilar estaba a la hora de la comida, otra sor María... una que era gordita... estaba en la portería».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Les tasques de les germanes incloïen tot tipus de feines relacionades amb la Casa i l'atenció als menors; tot el tema de la roba, la medicació, el control dels menjars o el seguiment dels nadons juntament amb la infermera.

«Les sabates es feien a l'engròs, venia un viatjant que portava les sabates un parell de vegades a l'any; les germanes feien una relació dels números que es necessitaven i es triava. La roba la compraven les germanes també a l'engròs, però anaven elles a Casa Figueres; sor Montserrat personalment que tenia cura dels petitons. D'uniforme, quan jo hi era, no hi n'havia; bates sí i molts quan marxaven a casa els caps de setmana ja venien amb la seva roba».
(AUXILIAR, 1969-1975).

Al mateix recinte de la Mercè, se'ls va fer un pis propi, on van viure fins que totes van marxar definitivament l'any 2004. L'any 1985, les germanes que eren menors de 65 anys van ser contractades i van marxar les que es jubilaven. Els canvis socioculturals es van fer notar, perquè cada vegada hi havia menys vocació; la comunitat religiosa va ser-hi fins que es van anar incorporant els i les educadores.

Respecte a la resta de personal de la Casa de final dels anys seixanta, la Casa tenia un director-administrador, una auxiliar administrativa i un ordenança, que era l'enllaç entre la Diputació Provincial i la Residència. Els serveis de suport eren el personal de neteja, amb personal fix que era assalariat amb Seguretat Social i el personal de *buena vecindad,* que eren persones que feien els seus serveis, rebien quantitats mensuals simbòliques i la manutenció sencera, perquè tenien fills ingressats i no tenien recursos ni l'edat d'ingressar als pavellons dels ancians. Les operàries eren dones que treballaven a la Casa amb molta dedicació i responsabilitat. Feien les tasques de neteja i tenien cura dels espais, amb una especial atenció a les tasques que es derivaven de la llar dels nadons. Normalment ajudaven les germanes també amb la cura del infants, des de donar biberons fins a atendre'ls al pati. Algunes d'elles van ingressar quan eren nenes o molt joves, i es van quedar a treballar després. Cap a mitjan dels setanta, una de les informants recorda les condicions de treball al pavelló dels nens i de les nenes.

«Cuando entré a trabajar faltaban manos en Maternidad. Teníamos 33 niños, los duchábamos, los vestíamos y al comedor; para el desayuno se hacían unas sopas de pan con agua, a los que lo necesitaban les ayudábamos a comer; recuerdo que teníamos niños deficientes que necesitaban más atención. Hacíamos las tareas de la casa y cuidábamos a los niños».
(OPERÀRIA, 1977-2009).

L'educació dels menors als anys cinquanta formava part de la vida diària i quotidiana de la Casa, tant el que es referia als aprenentatges escolars com a la formació religiosa.

«Había el parvulario y las aulas de las niñas, donde entrábamos en fila; había otro departamento que eran las aulas de niños. Teníamos una maestra que venía de fuera, muy buena maestra, muy cariñosa; también sor Trinidad, sor Cecilia y sor Casilda. Por las tardes había otras clases, comercio, costura; hacíamos bolillos, bordados, punto de cruz. Se guardaban las cosas, se hacía una tómbola y se rifaban los pañuelos bordados, con gran esmero, muy bonitos. Rezábamos el rosario cuando hacíamos las labores. Las mayores de catorce años íbamos a Acción Católica a la Trinidad, donde había un cura que intervino para que nos dejaran ir; quería que nos relacionáramos con un grupo de gente para hablar, para merendar, al menos salíamos».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

A la mateixa Casa, hi havia l'Església Mare de Deu de la Mercè, on es feia missa i se celebraven els baptismes, les

comunions i les confirmacions, així com els funerals dels asilats. Als anys cinquanta, es recorda especialment la celebració del Nadal, i als anys setanta, destaquem el record d'una informant que va fer la comunió a la capella de la Casa.

«La Navidad la recuerdo con mucho cariño, íbamos a la misa del gallo, había abundancia de turrones, el día de RRMM era muy especial, un *regalet* para cada niño; nunca más ha sido como fue allí».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«Hice la comunión allí, lo recuerdo muy especial, el vestido de Vernardeta con un traje beige y unas sandalias ibicencas; el desayuno también era especial, la servilleta muy planchada, los cubiertos diferentes. Creo que no vino ningún familiar mío, pero fue muy bonito».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Cap als anys setanta ja s'havien fet alguns canvis i reformes a les instal·lacions de les escoles. Segons la Memòria d'Activitats de la Casa de l'any 1971, podem tenir constància que encara era una germana qui assumia les tasques educatives de la Casa.

«Íbamos al colegio, primero era el mismo edificio pero en otra zona de la casa. [...] íbamos por los pasillos. Nos daban clase las hermanas, después el colegio era otro edificio y venían profesores de fuera, recuerdo el de gimnasia».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Segons la informació rebuda en una de les entrevistes, als anys setanta, al pavelló de nenes (suposem que el de nens seria semblant), s'atorgava a les nenes més grans una espècie de tutoria d'una nena més petita per fer-se càrrec dels seus primers aprenentatges quotidians. Aquesta relació educativa formava part dels processos d'aprenentatge i de convivència bàsics; no deixava de ser una atenció individualitzada amb el referent d'una persona i avui podem pensar que ha estat l'origen de la funció de tutoria que realitzen les educadores.

«Las mayores nos ocupábamos de una pequeña, yo cuidaba a N.; cuando salía con su familia volvía con olor a tabaco y con chuches. Yo me ocupaba de levantarla si se hacía pipí, de enseñarle a atarse los cordones, como una hermana mayor. Era importante, porque ya eras mayor».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Cap als anys vuitanta, els canvis respecte a la consideració educativa i assistencial començaven a fer-se evidents. L'escolarització començava a implantar-se a les escoles públiques de Tarragona, encara que es mantenia alguna atenció directa de dues germanes als infants més petits. Per als infants menors de tres anys que no anaven a l'escola pública es va crear l'Aula Bressol, una aula que portava una educadora amb dedicació específica i programada.

«Les escoles ja estaven fora, les nenes anaven a una escola de la part alta i nosaltres ateníem els nens fora de l'horari escolar, hi fèiem reforç escolar... Dins del recinte només hi havia una edifici que era una escola d'educació especial de mitja pensió; era un ajut per a canalla de famílies de la part alta que tenien necessitats».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

Als anys vuitanta, és quan comença a ser reconeguda la tasca d'educador/a social**.** Per comprendre la seva evolució s'han de tenir en compte variables com la realitat social, la formació, el reciclatge dels professionals i els canvis continus del perfil dels menors.

«La titulació no estava reconeguda com a tal; l'educació social no es contemplava; hi havia mestres, psicòlegs, pedagogs; aquest era el perfil professional d'aquells llocs de treball... No se sabia molt bé que havien de fer amb aquells nanos. Aquesta professió ha nascut a base de la experiència de la gent que hi hem anat treballant, és una professió nova, hem estat l'embrió del que avui és l'educador/a social. Abans era més assistencial, es va treballar molt el reforç escolar, molts no sabien llegir i escriure; la majoria eren d'ètnia gitana, s'havia de començar des de zero. Llavors hi havia més guardes, no hi havia tantes retirades de tuteles com ara».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

Als anys noranta, la realitat sociocultural canviant ens aporta nous testimonis de la mateixa educadora:

«Les coses es van complicar en la societat. [...] Nosaltres som un reflex del que està passant al carrer, aquest va ser un dels problemes. [...] Paral·lelament ens arribaven pares i mares joves drogoaddictes que no sabien que fer amb els seus fills. [...] Nens desatesos, va ser una època dura. [...] La droga va causar estragos, ho pagava la canalla petita; recordo nadons que a les revisions veies que els donaven els biberons amb mesures que no eren les correctes [...]. A nosaltres ens va tocar tenir molts ingressos d'aquests».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

En l'actualitat, l'escolarització de tots els menors a partir de tres anys es fa en escoles públiques o concertades de la ciutat de Tarragona. Mitjançant l'oficina municipal d'escolarització de Tarragona, des de les llars, se seleccionen les escoles prioritàries per proximitat o qualitat educativa, per després adjudicar cada nen/a a una escola determinada. Per als menors de tres anys, a l'edifici nou de la Llar Llevant es van muntar dues aules: l'Aula d'Atenció primerenca, per a nadons d'entre 0 i 18 mesos, i l'Aula Bressol, per a menors d'entre 18 i 36 mesos. Ambdues van estar en funcionament i ateses per una educadora i dos auxiliars, amb programes específics

d'atenció per a la detecció de necessitats especials i una cura individualitzada dels menors. Actualment els menors no assisteixen regularment a les aules habilitades per a tal fi, excepte en moments puntuals que van acompanyats per una professional externa del CAD o per grups de practiques dels mòduls formatius que col·laboren amb la llar. Als infants de dos anys que es considera que poden tenir dificultats per iniciar el P3, se'ls matricula durant l'estiu a una llar d'infants municipal de la ciutat per assolir determinats objectius de cara a l'escolarització del curs següent al setembre (control d'esfínters, parla, grau de socialització, etcètera).

Actualment a les llars privatitzades hi ha contractats mestres, psicòlegs, diplomats d'educació infantil, educadors/es socials, així com auxiliars de clínica. No hi tasques especialitzades com a professionals i no hi ha cap sistema de promoció interna. Segons ens comenta la coordinadora d'una de les llars, la permanència dels educadors i educadores al centre és d'una mitja de dos anys mínim i la mitjana d'edat és de 30 anys. La formació continuada dels educadors és de 30 hores l'any, i malgrat que no hi ha un seguiment de qui fa o no aquesta formació mínima, es valora que hagi millorat des del començament dels equips educatius. A les llars privatitzades, les mateixes empreses fan la formació de reciclatge de professionals dels diferents centres; tanmateix es té accés a la formació que s'ofereix des de l'Administració.

Durant els últims deu anys la realitat ha tornat a fer un gir sociocultural significatiu, que es reflexa en el perfil del menors que ingressen al centre.

«Tot això és fruit de l'evolució que ha viscut la nostra societat, en aquest últims anys hem rebut molts ingressos de nens d'immigració i el personal no estava preparat; en cap moment ens pensàvem que hauríem d'atendre menors en estat físic penós, indocumentats que han vingut amb una idea de treballar... aquí els hem posat la motxilla i els hem portat a l'escola. Aquesta no era la seva perspectiva, no hi estaven d'acord i això ha donat molta feina, però l'hem fet i l'hem fet el millor que hem pogut».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

Altres temàtiques a destacar són les activitats de lleure. Les informants que ens apropen a la realitat d'entre els anys 1955 i 1970, les recorden amb gratitud. En el si de normalitzar la vida a la Casa, es consideraven de gran importància les relacions externes i la participació en els actes propis de la ciutat.

«También aprendimos a cantar en el coro para las fiestas de Navidad, íbamos a cantar villancicos a la Diputación, al Ayuntamiento, a radio Tarragona, también en el Teatro Metropol se reunían las niñas de casa bien y nosotras también íbamos. Para el fin de curso venía el director, nos daban las notas, subíamos a la tarima y nos daban un obsequio. Aquello estimulaba».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«Salíamos a la playa en verano, a la catedral a misa el domingo, nos poníamos guapas, nos limpiábamos los zapatos, íbamos al teatro a la plaza Imperial Tarraco, también salíamos a ver los Castells».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

El testimoni dels informants dels anys vuitanta i noranta ens parla d'una realitat socioeducativa encara més oberta a nivell relacional, tant entre els mateixos menors com entre els educadors i les famílies. La relació amb la ciutat i la participació activa i implicada continuava sent una peça clau de la pedagogia de la Casa. Aquest és un aspecte que s'ha mantingut al llarg dels anys fins a l'actualitat.

«Dintre del recinte hi havia un teatre molt gran, molt maco, preparàvem activitats. La sort que tenien era que disposàvem d'uns patis amb vistes i no se sentien tancats: organitzàvem partits de futbol, partides de caniques; per Nadal i per Carnaval feien una obreta de teatre, s'aprenien el paper i disfrutaven moltíssim. També participàvem a les festes populars de Tarragona per Santa Tecla, recordo que van participar als concursos de nadales a la Plaça Verdaguer; aquí assajàvem, eren nens molt receptius, es podia treballar molt bé amb ells; tots els pares estaven convidats i fins i tot hi havia berenar per tothom, eren festes boniques».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

Pel que fa als serveis sanitaris de la Casa, també s'hi poden reconèixer els canvis des dels anys cinquanta, mitjançant els testimonis de les entrevistes realitzades. A la Casa cada departament tenia els seus serveis sanitaris. La Casa de Maternitat tenia un ginecòleg, un practicant i una llevadora. Al departament de nens i nenes hi havia un pediatra. Al departament de vells i velles hi havia un altre metge.

«Ens organitzaven amb un metge titular de medicina general i un pediatra que anava diàriament; a mes hi havia un ginecòleg i una llevadora que es trucava quan es necessitaven. El pavelló de infermeria era on els metges passaven consulta i si havia alguna cosa greu s'ingressava al menor al Hospital de Sta. Tecla. Quan es vacunaven venia un equip de Sanitat, se'ls hi feia un llistat per edats. A la infermeria hi havia un "autoclave" per desinfectar».
(AUXILIAR, 1969-1975).

«La enfermería estaba en la planta superior, venía un practicante un poco mayor y cascarrabias, nos vacunaba a todas en fila y recuerdo que había llantos. Recuerdo una vez que me dieron el aceite de ricino para purgar el estómago».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

L'escolarització dels infants era obligatòria. A la imatge, una de les sales habilitades per a l'ensenyament, al pavelló de nenes (1940-1950). ARXIU FOTOGRÀFIC DE LA DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

«Recuerdo que la enfermería era una zona independiente, había camas y comedor más pequeños; cuando estábamos allí comíamos sopa que hacían en una olla más pequeña, había una sala pequeña de juego, recibíamos más, era un espacio más familiar. La sor que nos atendía escuchaba la radio y me dejaba encenderla y apagarla, yo me ponía muy contenta, no me quería ir de la enfermería, me sentía más cuidada».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

La realitat sanitària de certs barris de la ciutat de Tarragona, als anys setanta, estava marcada per certes mancances d'higiene i d'infrastructures; era una realitat que posava de manifest i contrastava amb l'atenció sanitària que es feia a la Casa en els mateixos anys i en els següents.

«Recordo que l'any 1969 quan vaig començar a treballar a Tarragona hi havia barraques, una de les més populars estava al riu Francolí on hi vivia un grapat de gent, no hi havia aigua corrent ni clavegueres... Hi havia diarrees tremendes, l'any 1969 hi hagué una epidèmia de la pòlio aquí a Tarragona, ja hi havia vacuna però molts no estaven vacunats: això no passava a la Casa. En una comunitat com aquella si una epidèmia no hagués estat ben atesa hauria estat terrible; el nivell era molt bo, més que en moltes cases dels barris, sobre tot la medicina preventiva, la detecció de malalties infeccioses i la higiene».
(METGE, 1980-2004).

L'any 1985, la Comissió de Sanitat i Serveis Socials es va reformar: Sanitat anava per una banda, i Serveis Socials per l'altra. Llavors es van traspassar els expedients sanitaris de les famílies que tenien Seguretat Social i tots els serveis sanitaris de la Casa es van externalitzar, es va començar anar als metges de la sanitat pública. El metge de medicina pediàtrica continuava venint a la Casa.

«A la Casa de Beneficència el tracte era fins i tot més acurat que al carrer, es feia tota la medicina preventiva, l'alimentació era molt bona, l'alletament matern pràcticament no existia, l'alletament era artificial però amb les llets corresponents, la higiene es tenia molt en compte, no vaig viure cap situació critica en qüestions de diarrees; sí que van tenir una epidèmia de sarna, però es va controlar. Les idees eren clares i l'assistència mèdica i d'infermeria era atenta, més que l'atenció mèdica era l'atenció sanitària».
(METGE, 1980-2004).

Als anys noranta es va tornar a posar en funcionament una consulta d'infermeria, a dins de la Casa per a tot el Centre d'Acollida. La infermera era comú, però des de l'any 2009, a les llars privatitzades el metge pediatra de referència és el del CAP, això suposa un canvi tant a nivell de medicació com d'expedients. Actualment el metge de la Generalitat visita una vegada per setmana, però no fa el seguiment pediàtric. L'empresa que ho gestiona ha vist la necessitat de contractar un metge per atendre els nadons a la ma-

teixa Llar, tal com es feia abans. En les llars no privatitzades, el servei d'infermeria continua estant a la Casa.

Amb relació a les visites i/o sortides que es formalitzaven entre els menors i les famílies biològiques, també els canvis socials n'han condicionat els criteris, les resolucions i les característiques, al llarg del temps. Destaquem els testimonis de dos informants dels anys cinquanta i setanta.

«Recuerdo aquella sala con impresión, con miedo, solo estuve una vez o dos porque vinieron mis tíos... recibía pocas visitas porque mi madre estaba allí en la Casa. Era gente muy humilde, aquello me impactó. Era triste había silencio, pero los niños salían contentos no sé con paquetes de regalitos. Solían dar dinero y las monjas lo guardaban y lo apuntaban para cuando salías poder comprar algo».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

«Los domingos nos llamaban por los apellidos y bajábamos las escaleras, recuerdo aquel pasillo tan largo y veías a los familiares a lo lejos. Mi padre venía un domingo cada 15 días. Mi madre venía a vernos cada tres semanas, entre semana».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Al final dels anys setanta, costava molt que les famílies es responsabilitzessin i vinguessin a buscar els nens, perquè era una població pobra amb mancances econòmiques, famílies nombroses que no tenien problemàtiques socials al darrere. Tal com recorda una educadora:

«Era gent amb pocs recursos que no podia tirar endavant els fills; tenien les seves sortides, fins i tot recordo que se'ls donava menjar perquè poguessin passar amb la família el cap de setmana, no hi havia problema de maltractaments. Quan sortien els nens, tornaven contents d'estar amb els seus pares. Hi havia molta relació amb les famílies».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

El testimoni d'una informant ens parla de sortides eventuals de menors amb famílies de la ciutat, sense cap mena de compromís ni relació amb acolliments o adopcions. Aquesta va ser una pràctica fins a mitjan dels anys setanta, com a recurs socioeducatiu per als nens i nenes que no tenien moltes visites o familiars de referència.

«Nos preguntaban si queríamos ir a Tarragona con una familia que no tenía niños, no eran las mismas familias siempre. Yo salí a casa de una familia con una niña que tenía una tortuga. Había familias bien que nos venían a buscar y nos llevaban los domingos a su casa, a comer y a misa; recuerdo una vez que hicimos una fiesta, era muy cariñosa, esa atención de cada minuto del día fue muy importante, ese día lo vivías de fiesta, pero cuando llegaba la noche no te sentías segura».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Una altra qüestió que hem considerat rellevant gira al voltant dels afillaments, les acollides familiars i les adopcions. Segons la informació rebuda a les entrevistes, hem pogut confirmar com al llarg del temps els canvis socioeconòmics i culturals han anat definint aquestes actuacions de vinculació dels menors amb famílies externes a la Casa. Als anys cinquanta, segons dades obtingudes als arxius, hi havia a la Casa les noies de servei que eren persones que havien viscut a la casa com a nenes i que no tenien família, o que no es podia fer càrrec d'elles a partir dels setze anys; llavors es quedaven a ajudar a la Casa. Avui ho podem considerar com un manera especial d'afillament institucional. Tanmateix, els nois i noies que complien els divuit anys sortien i se'ls acompanyava fins que trobaven feina a la ciutat en botigues o negocis coneguts i relacionats amb la Casa.

«Había dos chicas, C. y RM., que ayudaban y dos chicos que habían nacido allí o se habían criado allí después de la guerra. No sé, no estaban bien, tenían algún retraso... también ayudaban con los animales, las gallinas, los tocinos. También había dos chicos que ayudaban con los ancianos».
(INFORMANT ANÒNIMA, NENA INTERNA, 1954-1960).

Cap al final dels anys seixanta, la tutela dels menors que ingressaven per mitjà de la Diputació continuava sent de la família, però la dels que ingressaven a través de la Junta o del Tribunal Tutelar passava a aquests organismes. Als anys setanta, una de les informants fa referència al que ja es podien considerar adopcions de menors orfes o expòsits, dels quals no es tenia cap referent.

«Los huérfanos salían más a menudo y de pronto un día ya no estaban; cuando venían a vernos después les preguntábamos si la querían, más que lo material era el cariño».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Quan la resolució es feia en favor de la família biològica, el «retorn a casa» se celebrava de manera molt especial. Volem destacar el testimoni d'una informant que tenia dotze anys quan ho va viure:

«Después de seis años, a los doce o trece años marché con mis hermanos a mi casa. Mi padre nos decía "para cuando llegue el frío otra vez, vengo a buscarlos". Empezaba la alegría porque sabíamos que se acercaba la salida, aunque había desconfianza. Mi hermana mayor empezó a venir más a menudo y un día vino y marchamos. El recuerdo es bonito y triste, dejabas las amigas y a las hermanas. La entrada a casa con mi padre la recuerdo como

más dura que la entrada a la Beneficencia. Había que poner en práctica lo que habíamos aprendido, mi hermana mayor nos fue guiando».
(NENA INTERNA, «SOLET», 1970-1975).

Les adopcions es formalitzen definitivament als anys vuitanta:

«Llavors també hi havia preadoptius, jo personalment vaig portar bastants casos de preadoptius de nens i nenes de quatre, cinc i sis anys; eren casos en què no hi havia possibilitat de retorn amb les famílies biològiques i eren molt petits per estar tota la vida en un centre residencial. [...] Van donar bon resultat, alguns encara donen senyals de vida de com de bé que estan, alguns s'han canviat els cognoms, ho recordo com un treball molt bonic. Per tot això et posaves en contacte amb el personal que portava el tema d'adopcions a Tarragona».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 1984-2011).

La realitat social canviant dels últims 25 anys ha afectat directament les tramitacions d'adopcions i d'acolliments familiars (Amorós i Palacios, 2004). La familiaritat amb la que es feien els afillaments i les adopcions, basats en la majoria dels casos en relacions prèvies de confiança, ha donat pas a relacions i processos llargs entre la llar, els serveis d'Acolliment i Adopció de la Generalitat, les famílies acollidores i adoptives, i els menors que queden a la llar. En aquesta complexa relació de desvinculació i vinculació, el paper dels educadors i educadores és fonamental:

«Quan s'acaba la síntesi amb un dictamen, es comença el procés de buscar una família des del CAF (Centre d'Acolliment Familiar) i es fa un calendari del pla d'acollida, adopció o retorn amb la família. El temps depèn del temps que el nen ha estat a la llar o el procés emocional que viu el nen/a des del començament. Normalment dura uns quinze dies, però és molt flexible. La tutora es reuneix amb els professionals del CAF i rep la primera informació de la família. Amb els nens i nenes més grans, es comença a treballar el procés d'adaptació a la nova família primer amb fotografies, després amb visites i, finalment, amb sortides i pernoctacions. És un període progressiu acompanyat del seguiment de tots els adults de referència, fins que l'infant marxa del centre. Depèn de la nova família que el nen mantingui o no una relació posterior amb el centre. La relació amb la família biològica en casos d'adopció es perd totalment, en acolliments se segueix un règim de visites normalment quinzenal, però es procura que no sigui massa freqüent la relació amb la família biològica, per no alterar la vida del nen o nena».
(EDUCADORA/COORDINADORA, 2003-2011).

L'any 2010 es va plantejar fer un canvi d'ubicació d'alguna de les llars privatitzades per situar-les fora del recinte de «La Mercè». Val a dir que de, donar-se aquest canvi, s'iniciarà una nova etapa en la història de la Casa de Beneficència de Tarragona. Els motius d'aquest canvi serien la manca d'espai i la necessitat de fer reformes estructurals als actuals edificis. En tot cas, aquest serà l'objecte d'estudi d'una nova etnografia.

Conclusions i aportacions

El recorregut històric ha permès una percepció continuada del procés de transformació que ha tingut lloc a nivell local a Tarragona, i també respecte al temps històric impregnat de canvis sociopolítics i econòmics en general. El resultat obtingut ens aporta una perspectiva de futur respecte al tema social i, en concret, de l'actual Centre d'Acollida en matèria d'atenció social, assistencial, educativa i institucional. L'objectiu en aquest sentit ha estat aconseguit, ja que ens hem apropat a la compressió de les claus d'interpretació de certes situacions actuals de legislació; categorització de la privatització de serveis; consideracions professionals en matèria d'educació social, relacionades amb la matèria de la gestió social, des del treball social, com ara la importància de treballar en la direccions apuntades per afavorir les estructures de caire més familiar. Som conscients que manca treball per fer respecte a la consideració dels criteris socials, econòmics i avui en dia culturals, dels processos de la retirada de tutela referida a la desvinculació especialment amb el nadons de zero a tres anys, així com tot un treball d'adaptació a les noves generacions de població immigrada que es relaciona amb els centres d'acollida.

Algunes de les idees fonamentals que es plantegen com a conclusions i que han estat presents al llarg de tota la recerca són:

Hi ha una constant preocupació per la renovació i la millora respecte a les instal·lacions, l'adequació d'espais i recursos, del personal especialitzat i la professionalització de les tasques (germanes de la caritat, educadors socials, treballadors socials, auxiliars administratius, etc.).

És rellevant l'adequació de les tendències socioeducatives, socioculturals i familiars en l'organització interna i les circumstàncies en què es viu a la Casa la relació amb els menors. Respecte al canvi de tendències entre l'àmbit assistencial i el social, en l'entorn de l'atenció educació i familiar (des de les acollides a la mateixa Casa, els afillaments amb persones properes o conegudes, els acolliments de llarga durada o les adopcions nacionals i internacionals actuals).

Pren especial importància la consideració social de la maternitat i dels seus condicionants, al llarg de la història: des de la consideració marginal de

la il·legitimitat fins a les actuals concepcions de famílies monoparentals o homosexuals.

La dificultat a l'hora de fer una nova consideració social, emocional i educativa de la vinculació i la desvinculació, en relació amb les retirades de tutela de menors. Destaca l'escàs treball en el medi que es porta a terme actualment amb relació als menors i llurs famílies.

Una de les aportacions més significatives, des de la perspectiva psicosocial, és la consideració que hem corroborat de la importància respecte als primers anys de vida, en concret respecte a la infància en situació de risc social. Nombrosos estudis demostren que la quantitat d'experiència que es dóna i el consegüent desenvolupament de l'infant, durant els primers anys de vida, fa que el sentit del temps adquireixi un significat especial. Val a dir que des de la primera infància fins als primers anys de l'adolescència són etapes dels desenvolupaments essencials en les quals es defineixen moltes de les empremtes que ens acompanyaren la resta de la nostra vida. És des d'aquesta perspectiva, que avalen nombrosos estudis, que un dels indicadors de qualitat d'un sistema de protecció a la infància de qualsevol cultura i societat passa per evitar la prolongació innecessària de situacions provisionals o inestables fora de l'entorn familiar, i la necessitat de treballar amb promptitud la presa de decisions respecte a la resolució de les situacions de desemparament. Així doncs, la referència d'un adult concret (una tutora), la dedicació individualitzada a les necessitats afectives o els detalls d'atenció personalitzats són alguns dels temes que més ens han fet reflexionar, amb les declaracions de les persones que avui com a adultes recorden la seva experiència a la Casa de Beneficència de Tarragona. ■

NOTES

(1) L'eliminació dels torns va ser considerada una pauta de modernització de les institucions, perquè implicava també un canvi en la concepció de l'expòsit (un nen passava de ser d'origen desconegut i il·legítim, a ser considerat fill natural). El fet de deixar de considerar la necessitat d'ingrés a la beneficència com una situació vergonyosa, obria les portes cap a una nova manera de pensar. Així també, el dret de les persones que en el seu moment eren abandonades, de conèixer el seu origen, respectant el dret d'intimitat de les mares, circumstància no resolta fins avui dia, ha motivat situacions polèmiques pendents de tractar en les adopcions actuals, tant nacionals com internacionals (Bajo, F.; Betrán, J.L., 1998).

(2) Les referències de cada informant i les nomenclatures de referència: una dona que va viure com a nena a la Casa des de l'any 1954 fins al 1963 (informant anònima, nena interna 1954-1960); Montserrat R., que va treballar d'auxiliar administrativa entre el 1969 i el 1980 (auxiliar 1969-1975); una dona que va viure com a nena del 1970 al 1975 (nena interna; "Solet" 1970-1975); una dona que va treballar com a operària entre l'any 1977 i l'any 2009 (operària; 1977-2009); Agustí T., metge pediatra que va treballar entre el 1980 i el 2004 (metge; 1980-2004); Eulàlia P., educadora i coordinadora de la Llar Xaloc que treballa des del 1984 fins avui dia (educadora/coordinadora; 1984-2011) i Natàlia C., educadora i coordinadora de la Llar Llevant que treballa des del 2003 fins avui dia (educadora/coordinadora; 2003-2011). Ha estat entrevistada i no enregistrada sor Montserrat, germana de San Vicent de Paül que va viure i treballar a la Casa, des dels anys cinquanta fins a la seva jubilació [nota de l'autora].

BIBLIOGRAFIA

Amorós, P.; Palacios, J. *Acogimiento familiar*. Madrid: Alianza Editorial, 2004.

Anguera, P; Arnavat, A.; Costafreda, M. *La Diputació de Tarragona. Imatges per a una història.* Tarragona: Diputació de Tarragona, 1986.

Bajo, F.; Betrán, J. L. *Breve historia de la infancia* (capítol I). Madrid: Temas de Hoy, 1998.

Blanco Villegas, M. J. «Exposición y muerte de los niños acogidos en la Casa Cuna de Ponferrada entre 1850 y 1932 (León, España)». A: *Revista de Demografía Histórica XX, II*, segunda época. León: 2002.

Casa Provincial de Beneficencia. *Reglamento Interior de la Casa provincial de Beneficència de Tarragona*. Tarragona: 1872.

Diputació Provincial de Tarragona. *Casa de Beneficència.* Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona, 1930.

Olivé, E.; Piqué, J.; Ricomà, F. *Tarragona, la imatge i el temps*. Tarragona: Ajuntament de Tarragona, Sugrañes Editors, 1990.

Palma de, A. *Administraciones públicas y protección de la infancia. En especial, estudio de la tutela administrativa de los menores desamparados*. Madrid: Ministeri d'Administracions Públiques. Estudis i Documents. Institut Nacional d'Administracions Públiques, 2006.

Ripol-Millet, X.; Rubiol, G. *El acogimiento familiar*. Madrid: Ministeri d'Assumptes Socials, 1990.

Síndic de Greuges de Catalunya. La protecció de la infància en situació d'alt risc social a Catalunya. Barcelona: Informe extraordinari juny de 2009, 2009.

Vives Recasens, F. *Tarragona benéfica. Compendio histórico-práctico de las actuales instituciones benéficas*. Tarragona: Editorial Suc. de Torres i Virgili, 1929.

ARXIUS CONSULTATS

Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona. Museu d'Art Modern de Tarragona

Arxiu Fotogràfic de la Diputació de Tarragona. Museu d'Art Modern de Tarragona

Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. *Llibres sagramentals de Baptisme i d'Orbits.*